

Міністерство освіти і науки України
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

БОРТНІКОВА ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.035:316.46:78.07

**ВИХОВАННЯ АДАПТИВНОГО СТИЛЮ ЛІДЕРСТВА СТУДЕНТІВ
УЧИЛИЩ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
ШЕВЧЕНКО Галина Павлівна,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
СОПВНИК Руслан Васильович,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, старший викладач
УШАКОВА Ірина Олександрівна,
Національний університет «Києво-Могиллянська академія», старший викладач
кафедри англійської мови.

Захист відбудеться «27» лютого 2019 року о 13.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.06 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А, Президія Національної академії педагогічних наук України, конференц-зала (1 поверх).

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті СНУ ім. В. Даля <https://snu.edu.ua/> та у науковій бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Г (3 поверх).

Автореферат розіслано «25» січня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. С. Сідаш

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Україна інтегрується в європейський і світовий культурний простір. У цивілізованій Європі панують високі політичні, економічні, правові стандарти, функціонує високотехнологічне виробництво, належний рівень матеріального забезпечення і добробуту громадян, динамічно розвивається мистецтво і культура. Це вимагає забезпечення перебудови багатьох сфер життя в Україні, яка стала асоційованим членом Євросоюзу. Насамперед, необхідно зберегти нашу національну і культурну ідентичність в умовах глобалізації та світової інтеграції. Для цього суспільству потрібні фахівці у галузі культури і мистецтва з розвиненим адаптивним лідерським стилем, здатні згуртовувати художні і мистецькі колективи, фокусувати їх творчу енергію і спрямовувати у русло культурного і духовного збагачення українського народу. Для консолідації українського суспільства потрібна особистість, яка з усього набору стильових інструментів добирає дієві та найдоцільніші. Це особливо важливо у випадку з майбутніми фахівцями в галузі культури і мистецтв. Специфіка їх професійної діяльності передбачає керівництво творчими колективами (хормейстер, хореограф, керівник духового оркестру чи театрального колективу). У культурно-мистецькій сфері завдання слабо структуроване, носить творчий характер. Члени художніх, самодіяльних, мистецьких колективів є особистостями, зорієнтованими на естетичні цінності, володіють здатностями перетворення світу за законами краси, їх діяльність залежить від морально-психологічної атмосфери. Ця атмосфера багато у чому генерується лідером, він формує громадську думку, орієнтує членів колективу на відповідні цілі і цінності, тому ключовим завданням педагогічної науки є розробка теоретичних і методичних засад виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Правові основи розв'язання окреслених завдань закладені в Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896, Концепції національно-патріотичного виховання та Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016-2020 рр., затвердженій Указом Президента України від 13 жовтня 2015 року № 80/2015.

Проблеми розкриття сутності лідерства, особливостей його прояву, реалізації лідерського потенціалу особистості, формування лідерських якостей студентів та стилів лідерської поведінки були предметом наукових пошуків у рамках філософії, психології, соціальної психології, лідерології, економіки, онтології, політології, педагогіки, історії педагогіки. Питання виховання лідерів, формування успішних фахівців у галузі культури і мистецтв висвітлювались як вітчизняними педагогами В.Алфімовим, Т. Антоненко, О. Базалуком, М. Безуглою, І. Бехом, П. Блонським, О. Залужним, І. Зязюном, О. Лозинським, А. Макаренком, С. Русовою, В. Сухомлинським, П. Тадеєвим, І. Ушаковою, Г. Філіпчуком, С. Шацьким, Г. Шевченко, так і зарубіжними

дослідниками Г. Андреевою, Б. Паригінім, Т. Бендас В. Большаковим, А. Уманським та ін. Дослідниками розкривалися питання: виховання особистості; підготовки фахівця у колективі; впливу динаміки групових процесів на розвиток організаторських і управлінських навичок особистості; організації самоврядування в учнівському і студентському колективі; становлення особистості майбутнього фахівця в закладах освіти культури і мистецтв, тощо.

Розвиток лідерського потенціалу молоді в навчальній і позанавчальній роботі був у фокусі наукового пізнання Н. Белякової, В. Каширіна, Е. Лук'янчикова, О. Маковського, О. Романовського, О. Скрипнікова, Н. Семченко, М. Лукашевич, Л. Сніцар та інших. Значні надбання у галузі лідерології накопичила психологічна наука, що відслідковуємо у працях А. Адлера, К. Агріґіса, Е. Богардуса, Е. Берна, Р. Бояциса, А. Вендова, В. Врума, В. Гончарова, Е. Ейнарсена, О. Євтіхова, М. Кетс де Вріса, Р. Кеттела, Т. Кучмарські, С. Кучмарські, Е. Маккі, А. Маслоу, У. Мітчела, Г. Олпорта, А. Петровського, Є. Рогова, Р. Стогділла, Л. Шалагінової, В. Шейнова та інших.

Особлива увага вивченню лідерського стилю в організації приділялась ученими в галузі економіки і менеджменту, коли провідна особистість розглядалась як інструмент досягнення успіху в бізнесі. Це здійснено у працях У. Бенніса, Дж. Бернса, Р. Блейка, Р. Грінліфа, С. Кові, Р. Коха, А. Менегетті, Дж. Максвелла, Дж. Моутона, Г. Осовської, О. Осовського, Л. Скібіцької, Р. Філда, Л. Шинкарук, Дж. Юделовіца, Лі Якокки та ін.

У роки незалежності в Україні було написано значну кількість статей та дисертаційних досліджень. Серед вітчизняних педагогів, що розробляли теоретичні і методичні засади виховання лідерських якостей, слід відмітити Д. Алфімова (виховання лідерських якостей школярів), С. Білецького (сутність і структура поняття адаптивний стиль лідерства), О. Василькову (неформальне лідерство в учнівській групі ПТУ), Б. Головешко (педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищому навчальному закладі), О. Давидову (виховання різних стилів лідерства студентів аграрних закладів освіти), О. Косенчук (формування лідерських якостей старшокласників у позаурочній діяльності), І. Костирі (формування лідерської позиції майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах), Ю. Краценка (виховання лідерських якостей майбутніх учителів у системі студентського самоврядування), Лі Цзиці (виховання лідерських якостей майбутніх менеджерів в освітньому середовищі університету); О. Маковського (формування лідерських якостей офіцерів), Н. Мараховську (педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у процесі навчання дисциплін гуманітарного циклу), В. Мороза (організаційно-педагогічні умови формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів у процесі діяльності органів студентського самоврядування) А. Семенова (формування лідерських якостей молодших школярів засобами рухливих ігор), Р. Сопівника (формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислової галузі), Г. Тітова (підготовка

майбутніх учителів фізичної культури до формування спортивних лідерських якостей в учнів основної школи), В. Ягоднікової (формування лідерських якостей старшокласників в особистісно-орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи) та ін.

У той же час, аналіз літератури свідчить, що питання виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв не були предметом спеціальних педагогічних досліджень, що зумовлено також рядом суперечностей між:

– зростаючою соціальною потребою в майбутніх фахівцях культури і мистецтв, які оволоділи адаптивним стилем лідерства, та відсутністю сформованої системи виховної роботи училищ культури і мистецтв спрямованої на розвиток такого психологічного утворення в студентів;

– наявністю значної кількості теоретичних і практичних напрацювань щодо розвитку лідерського потенціалу особистості та недостатньою розробкою теоретичних і методичних засад виховання саме адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв;

□ – значним потенціалом аудиторної і позааудиторної роботи щодо виховання особистості студентів училищ культури і мистецтв та неготовністю суб'єктів освітнього процесу до реалізації науково обґрунтованих підходів, підбору змісту, форм методів і засобів виховання адаптивного стилю лідерства студентів.

Таким чином, актуальність теми дослідження, недостатня її розробка зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою комплексної теми «Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика», що розробляється кафедрою педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (державний реєстраційний № 0105U000264). Тема затверджена вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 5 від 25 листопада 2016 року).

Мета дослідження: на основі аналізу наукової проблеми та вивчення освітньої практики теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Відповідно до мети сформульовано **завдання дослідження:**

1) здійснити аналіз стану розробки досліджуваної проблеми у науковій літературі, визначити сутність і розкрити структуру поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв»;

2) обґрунтувати методологічні підходи виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв;

3) виокремити та описати критерії і показники, розробити методику діагностики рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв;

4) узагальнити зарубіжний та національний досвід виховання окремих складових адаптивного стилю лідерства особистості;

5) обґрунтувати та експериментально перевірити методику виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Об'єкт дослідження – виховання адаптивного стилю лідерства студентів.

Предмет дослідження – методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення: педагогіки екзистенціалізму, у контексті якої виховання розглядається як супровід вихователем самореалізації студента з орієнтацією на пошук вищих життєвих смислів; поведінкової теорії, теоретичних положень вчення К. Левіна, Ф. Фідлера, Р. Лайкерта, Р. Блейка та Дж. Моутона, Мітчела-Хауса, Врума-Єттона про стилі управління та лідерства, теорії рис Р. Кеттела і Г. Айзенка (стиль лідера залежить від сукупності особистісних рис); ситуативної теорії (конкретна ситуація визначає, які стилі лідерської поведінки є оптимальними); історичного підходу у реконструкції сутності поняття «адаптивний стиль лідерства»; генетичного підходу у підборі способів впливу на особистість студента (не усі хочуть і здатні вести за собою, слід враховувати індивідуальні задатки і нахили), системний; синергетичний; акмеологічний; аксіологічний; антропологічний; культурологічний; цивілізаційний; особистісно-діяльнісний.

Для реалізації поставлених завдань і досягнення мети дослідження використано комплекс взаємопов'язаних наукових **методів**: *теоретичні* – аналіз філософської, економічної, психологічної, соціологічної та педагогічної літератури для відтворення генези педагогічних пошуків щодо виховання адаптивного стилю лідерства особистості, визначення сутності і структури поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв», порівняння, систематизація, узагальнення наукових фактів для розробки підходів, обґрунтування методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва; *емпіричні* – анкетування, бесіда, інтерв'ю, тестування, ранжування, експертна оцінка, педагогічне спостереження – для діагностики складових адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, збору емпіричних даних щодо сутності адаптивного стилю лідерства, визначення рівня його вихованості; педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний) для доведення ефективності методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв; *статистичні* методи математичної обробки отриманих даних (критерій *Хі квадрат*) для експериментального підтвердження ефективності методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Експериментальна база дослідження. Експериментальне дослідження відбувалося на базі : Комунального закладу «Одеське училище мистецтв і культури імені К.Ф.Данкевича», Дубенського коледжу культури і мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, Харківського музичного училища імені Б.М.Лятошинського, Полтавського музичного училища імені М.В.Лисенка. В експерименті брали участь 466 студентів та 21 педагогічний

працівник. В експериментальних групах налічувалось 210 студентів, у контрольних – 256 осіб.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше* визначено сутність поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв», що розуміється нами як інтегративне особистісне утворення, включає мотив високих досягнень, сильну волю (мотиваційно-вольовий компонент), знання у галузі лідерології, фахові знання (когнітивний компонент), інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності (емоційно-ціннісний компонент), комунікативні і організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної особи, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективної реалізації групових завдань (діяльнісно-рефлексивний компонент); розроблено методику виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, що є комплексом процедур, способів досягнення планованого результату та оперує інструментарієм усіх компонентів виховного процесу (цільовий, методологічний, змістовий, операційно-діяльнісний, результативний та контроль-корекційний). Методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва базується на акмеологічному, аксіологічному, антропологічному, культурологічному, особистісно-діяльнісному, синергетичному, системному, ситуаційному і цивілізаційному підходах, характеризується алгоритмічністю, діагностичністю, оптимальністю і практичністю; виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, а саме: 1) формування готовності суб'єктів освітнього процесу училищ культури і мистецтв до виховання у студентів адаптивного стилю лідерства; 2) наповнення виховних заходів, програм навчальних дисциплін українознавчим, національно-культурним і патріотичним змістом, що підкреслює визначальну роль лідера у державотворчому і культуротворчому процесах; 3) створення виховуючих ситуацій для апробації студентом училища культури і мистецтв різних лідерських стилів з позиції керівника художнього колективу;

– *уточнено* сутність понять: «стиль лідерства»; «лідер»; «лідерство»; «адаптивність»;

– *подальшого розвитку* набули методика діагностики рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, методологічні підходи виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці та впровадженні в навчально-виховний процес училищ культури і мистецтв: методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів, педагогічних умов її реалізації; методичних посібників суб'єктам освітнього процесу «Методика роботи наставника академічної групи з виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв» та програми виховання студента «Фахівець, громадянин, патріот»; сценаріїв кураторських і класних години на теми: «Культура поведінки та моральні

норми в побуті студентів»; «Ким бути: лідером чи аутсайдером?»; «Чи знаю я закон? Правова культура лідера»; «Мої моральні принципи – відповідальність за свої учинки та колег»; авторської анкети з виявлення рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Матеріали та висновки дисертації можуть використовуватись для розширення змісту курсів «Педагогіка», «Лідерологія», «Історія педагогіки», «Теорія і методика виховання», «Організація виховної роботи у закладах вищої освіти» у розробці сценаріїв виховних заходів, змістового наповнення позааудиторної та дозвіллевої діяльності студентів училищ культури і мистецтв, при підготовці методичних матеріалів для кураторів груп.

Наукові положення та результати дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес Комунального закладу «Одеське училище мистецтв і культури імені К.Ф. Данькевича», Дубенського коледжу культури і мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, Харківського музичного училища імені Б.М. Лятошинського, Полтавського музичного училища імені М.В. Лисенка.

Особистий внесок автора. Опубліковано програму виховання студента «Фахівець, громадянин, патріот», де автором розроблено підрозділ «II рік навчання «Київ моє надбання! Україна – Батьківщина моя!» (стор. 26-30); IV рік навчання («Від навчання до справи») (стор. 33).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження було представлено у доповідях та повідомленнях на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Methodology of upbringing of adaptive style of leadership of students of schools of culture and art.» (Будапешт, 2017), «Емоційний інтелект особистості лідера» (Переяслав-Хмельницький, 2018), «Узагальнення національного досвіду виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв (Переяслав-Хмельницький, 2018), «Духовні якості у структурі адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв» (Харків, 2018); *всеукраїнських* – «Аналіз лідерських якостей Василя Стуса за допомогою біографічного методу» (Вінниця, 2017), «Соціальна потреба виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв» (Херсон, 2018).

Публікації. Основні положення та результати дослідження викладено у 14 (одноосібних) публікаціях, із яких 6 відображають основні наукові результати дисертації, 6 – апробаційного характеру, 2 – додатково висвітлюють наукові результати.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (205 найменування, з них 7 – іноземною мовою), 5 додатків на 7 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок, із них 172 сторінки основного тексту. Робота містить 30 таблиць та 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи; проаналізовано стан розробленості досліджуваної проблеми; окреслено мету і завдання дисертаційного дослідження; визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, його наукову новизну, практичне значення; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дисертаційної роботи, про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі *«Виховання адаптивного стилю лідерства особистості як наукова проблема»* охарактеризовано ступінь розробленості проблеми в науковій літературі, визначено сутність і структуру поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв», дібрано і обґрунтовано методологічні підходи виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Встановлено, що лідерами, лідерством і різними його стилями людство цікавилось із найдавніших часів. У добу Стародавнього Сходу мислителі відзначали, що іншими управляють завдяки мудрості і доброчинності (Будда); тільки «сини неба» наслідують батька і можуть управляти іншими (Конфуцій); змістом лідерського стилю є діяльність правителя спрямована на організацію землеробської праці, оборони і військових походів (Шан-Ян). За часів Античності: вважалось, що закон, влада і розумові переваги визначають хто стане лідером (Демокрит); виділено три стилі лідера: філософ, воїн, ремісник (Платон); вважалось, що держава така, як характер і воля того, хто нею управляє (Цицерон). У добу Середньовіччя Отці церкви, богослови і теологи вважали достойними керівних посад глибоко віруючих людей, які дотримуються Законів Божих і доносять Слово Боже народу. В епоху Відродження і Реформації стара схоластична систем виховання була піддана нищівній критиці. Протестантський рух XV-XVI ст. у Західній Європі наголошував на важливості успішної самореалізації людини як вияву Божого Благословення життєвого стилю, заохочував підприємливість, винахідливість і креативність особистості. У добу Відродження вважалось, що управління успішного лідера базується на принципі «мета виправдовує засоби» (Н.Макіавеллі). У Новий час акцентувалось: маса шукає для натхнення особливих людей – героїв, енергійних, але психічно ненормальних (Ч.Ломброзо); лідер відрізняється від маси здатністю до продукування нової якості, він творець неповторних оригіналів (Г.Лебон). У Новітній час Куртом Левіним були виокремлені і описані три стилі керівництва: демократичний, авторитарний, ліберальний, а у теоріях менеджменту і бізнесу стилі лідерства досліджувались Ф.Фідлером (стиль зорієнтований на відносини і на завдання), Ренсисом Лейкертом (виділив чотири стилі управління: експлуататорсько-авторитарний, доброзичливо-авторитарний, консультативно-демократичний, демократичний). Учені Техаського університету Роберт Блейк і Джейн С. Моутон виділили і обґрунтували 5 стилів керівництва, або лідерства: «страх перед бідністю»; «управління в стилі замиського клубу»; «влада – підпорядкування»; «менеджмент завдань»; «групове управління».

Особливої уваги заслуговують два важливі лідерські стилі: гуманістичний – представлений теоріями обслуговуючого лідерства («Servant leadership» – розроблена американським теологом і бізнес-консультантом Робертом Грінліфом) та лідерства, заснованого на ціннісному обміні (розроблена польськими ученими Томасом та Сюзан Кучмарські). Антиподом цих стилів лідерства є деструктивне лідерство (С. Ейнарсен).

Виявлено, що слід диференціювати поняття «адаптивний стиль лідерства», «стиль управління» (К. Левін) і просто «лідерський стиль» як одну із форм розкриття індивідуально-типового способу впливу на послідовників (членів групи). Звідси випливає, що адаптивний стиль лідерства – це здатність домінуючого у групі індивіда обирати із арсеналу засвоєних, пережитих і апробованих стильових інструментів (спосіб взаємодії, впливу) ту систему методів, які є найбільш доцільними та забезпечують досягнення спільної цілі в найкоротші терміни та з максимальним ефектом.

Великий інтерес до проблем реалізації лідерського потенціалу осіб, що навчаються, виявили українські учені-педагоги і психологи. За останні роки написано ряд дисертаційних праць, фахових статей присвячених формуванню, розвитку і вихованню психологічних утворень особистості, що можуть розглядатись як складові адаптивного стилю лідерства. Це праці таких учених як Д. Алфімов, С. Білецький, Н. Бабков-Пилипенко, О. Василькова, Б. Головешко, О. Давидова, І. Даригіна, М. Кірсанов, О. Косенчук, І. Костиря, С. Калашнікова, Л. Карамушка, О. Коқун, Ю. Кращенко, Лі Цзиці, О. Маковський, С. Максименко, Н. Мараховська, А. Мітлош, В. Мороз, С. Походенко, І. Ріпка, С. Резнік, К. Садохіна, А. Семенов, Р. Сопівник, Г. Тітов, О. Хмизов, В. Ягоднікова та ін. У той же час, незважаючи на значну кількість праць з лідерології, що виконувались, як у галузі психології, так і педагогіки, а також на міждисциплінарному рівні з використанням даних таких наук як соціологія, політологія, економіка, історія, онтопсихологія та інші, спеціальних досліджень присвячених теоретичним і методичним засадам виховання адаптивного стилю лідерства саме студентів училищ культури і мистецтв нами не виявлено.

Фахівців, які працюють у галузі культури і мистецтв, націлені на перетворення довколишнього світу за законами краси, мають бути здатні продукувати нову якість у творчій діяльності, згуртовувати вихованців (членів художніх колективів) спрямовуючи їх енергію на соціальнокорисні справи, надихаючи членів ввірених їм художніх, самодіяльних колективів на духовне самовдосконалення і творення краси у художньому слові, образотворчому мистецтві, хореографії, музичному мистецтві.

Встановлено, що для успішної реалізації професійних завдань у студентів училищ культури і мистецтв необхідно виховувати адаптивний стиль лідерства, під яким ми розуміємо таке інтегративне особистісне утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст» училища культури і мистецтв, що включає, мотив високих досягнень, сильну волю, знання у галузі лідерології, фахові знання, інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності, комунікативні і організаторські навички, розвинену

креативність, здатність до маніфестації престижу власної персони, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективної реалізації групових завдань.

Виділено і обґрунтовано наукові підходи до виховання адаптивного стилю лідерства, кожен з яких об'єднує найбільш загальні положення, систему приписів, правил (принципів), що враховують особливості студентів училищ культури і мистецтва, як специфічної соціально-професійної групи в галузі та оптимізують виховання адаптивного стилю лідерства. Показано способи їх реалізації у вихованні адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, а саме: *системний* (включає різні структурні елементи, що пов'язані функціональною єдністю в роботі, спрямованій на виховання адаптивного стилю лідерства студентів); *синергетичний* (виховна система розглядається як соціальна система відкритого типу, де має місце постійний обмін енергією чи інформацією, коли система самостійно організовується, автономно розвивається); *акмеологічний* (ставить акцент на досягненні вихованцем на кожному із етапів його розвитку найвищої точки, «квітучої пори»); *аксіологічний* (коли студент училища добровільно обирає цінності, що пов'язані із провідним становищем у групі, відносинами домінування-підлеглості, відповідальною залежності, лідерством та лідерськими стилями, засвоює їх, переводить у внутрішній план, робить особистим надбання); *антропологічний* (особистість студента розглядається з урахуванням родовидових ознак, виховання адаптивного стилю лідерства студента базується на даних різних наук про людину); *культурологічний* (спрямовує зусилля виховних впливів на засвоєння студентом професійної та управлінської культури, лідерських навичок і звичок поведінки, умінь застосування адекватних стилів лідерського впливу на послідовників – членів художніх колективів); *цивілізаційний* (враховує, що розвиток людини залежить не тільки від економічних факторів, способів виробництва, рівня розвитку продуктивних сил, а й способу життя спільноти, релігії, культури); *особистісно-діяльнісний* (цей підхід відкриває широкі можливості для самовиховання на основі рефлексії, коли студент училища порівнює себе із «Я-ідеальним» – зразком лідерської поведінки, високої майстерності у підборі стилів взаємодії з оточенням та спрямовує свою активність на самозміну в бік ідеалу та зміну оточуючого світу).

У другому розділі «**Методичні засади виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв**» представлено методiku діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, визначено її критерії і показники та схарактеризовано рівні сформованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, представлено аналіз результатів констатувального етапу експерименту, узагальнено зарубіжний та національний досвід виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Діагностика вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв передбачає комплекс способів і процедур виявлення і

вимірювання рівня вихованості в майбутнього фахівця освітнього ступеня «молодший спеціаліст» училища культури і мистецтва різних складових адаптивного стилю лідерства, а саме: мотиву високих досягнень, сили волі (мотиваційно-вольовий компонент), знань у галузі лідерології, фахових знань (когнітивний компонент), інтериоризованих загальнолюдських, національних та естетичних цінностей (емоційно-ціннісний компонент), комунікативних і організаторських навичок, креативності, здатності до маніфестації престижу власної персони, готовності до застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом (діяльнісно-рефлексивний компонент).

Рівні сформованості адаптивного стилю лідерства (високий, середній, низький) студентів училищ культури і мистецтва визначався за системою критеріїв (мотиваційно-вольовий, когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-рефлексивний) та показників (актуалізована потреба у лідерстві, вмотивованість до високих досягнень; наполегливість у досягненні мети; професійні знання у галузі культури і мистецтва; знання про сутність адаптивного стилю лідерства; інтериоризовані національні та естетичні цінності; ставлення до лідерства як особистої, соціальної, національної, культурної цінності; готовність до застосування адаптивного стилю лідерства; здатність до самовиховання адаптивного стилю лідерства).

Критерії і показники, покладені в основу методики діагностики, обумовлені сутністю і структурою такого інтегративного особистісного утворення як адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв. Вихованість окремих складових адаптивного стилю лідерства за визначеними критеріями і показниками вимірювались за допомогою авторської та апробованих методик діагностики («Лідерський стиль» Р. Бейлз, К. Шнейер; діагностика мотиваційних орієнтацій у міжособистісних комунікаціях І. Ладанов, В. Уразаєв; методика вивчення вибору керівником різних форм влади і самоорганізації Л. Левкович), а також спостереження, бесіда, метод експертної оцінки.

Результати констатувального етапу експерименту свідчать, що у 7,3% студентів училищ культури і мистецтва зафіксовано високий рівень сформованості адаптивного стилю лідерства; в 50,64% – середній рівень, а в 42,06% низький рівень. У процесі дослідження встановлено, що найменший відсоток студентів із високим рівнем сформованості адаптивного стилю лідерства за такими показниками як: знання про сутність адаптивного стилю лідерства; здатність до самовиховання адаптивного стилю лідерства; інтериоризовані національні та естетичні цінності; готовність до застосування адаптивного стилю лідерства. В той час найбільша частка студентів із високим рівнем сформованості адаптивного стилю лідерства за показниками: актуалізована потреба у лідерстві, вмотивованість до високих досягнень; наполегливість у досягненні мети; професійні знання у галузі культури і мистецтв; ставлення до лідерства як особистої, соціальної, національної, культурної цінності. Такі результати обумовили врахування зазначених особливостей у процесі обґрунтування та реалізації методики та педагогічних

умов виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва.

Нами узагальнено досвід виховання лідерських здатностей, як на міжнародному, загальнонаціональному, так і на рівні конкретних вищих навчальних закладів України. Виховання особистості та її лідерських якостей у США віднесено до прерогативи діяльності едвайзерів, в окремих країнах Європи т'юторів, які є керівниками індивідуальних програм навчання, професійного становлення, особистісного розвитку та реалізації лідерського потенціалу студентів. У зарубіжних країнах виховання лідерів серед студентів відбувається, як у процесі опанування навчальних дисциплін, так і у позааудиторній діяльності, де ключову роль відіграють органи студентського самоврядування. Наприклад виховання адаптивного стилю лідерства у коледжах США відбувається шляхом залучення студентів до волонтерської роботи, громадської та суспільно-політичної діяльності під опікою і педагогічним супроводом з боку едвайзерів на основі громадянських цінностей (Програма «4 Н»). Позитивно впливає на процес виховання адаптивного лідерства перманентна інформаційна підтримка з боку адміністрацій закладів освіти Канади, які через внутрішні медіа провадять постійну роз'яснювальну роботу серед студентів стосовно досягнення успіху, вдалої самореалізації та адаптації в соціумі. Узагальнюючи досвід виховної роботи у закладах вищої освіти країн Європейського континенту (Польщі, Франції, Великої Британії) відзначимо, що суб'єкти освітнього процесу створюють умови для росту лідера в структурах студентського самоврядування, де молодь може здобути знання і навички відстоювання своїх індивідуальних та колективних прав, навчається управляти змінами, раціонально використовувати час, будувати команду, згуртовувати соціальне оточення, бути наполегливим у досягненні цілей свого колективу.

В Україні цікавими є напрацювання щодо використання інструментів виховуючого навчання майбутніх лідерів шляхом включення до навчальних планів таких дисциплін як «Лідерологія», «Цінності», «Політика як раціональна форма суспільства», «Інтегральна динаміка та управління мріями», «Історична пам'ять», «Нові парадигми економічного мислення», «Критичне мислення», «Комунікації та інновації», «Управління проектами». Багатогранною є робота у різних закладах освіти. У той же час, виховна робота з розвитку різних психологічних утворень адаптивного стилю лідерства студентів носить спорадичний, безсистемний характер, не має належного методологічного підґрунтя, алгоритмічності, не спирається на дані зворотного зв'язку та валідний діагностичний інструментарій, не передбачає механізмів контролю і корекції результатів виховання.

Для відбору найбільш значимих педагогічних умов виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва нами застосовано метод експертної оцінки. В результаті виділено три найбільш важливі, з точки зору експертів, педагогічні умови виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, а саме: 1) формування готовності суб'єктів освітнього процесу училищ культури і мистецтв до

виховання в студентів адаптивного стилю лідерства (забезпечення психологічної і методичної готовності викладачів, наставників та студентів до виховання і самовиховання адаптивного стилю студентів училищ культури і мистецтв); 2) наповнення виховних заходів, програм навчальних дисциплін українознавчим, національно-культурним і патріотичним змістом, що підкреслює визначальну роль лідера у державотворчому і культуротворчому процесах (виховуюче навчання та різноманітні форми, методи роботи зі студентами експериментальних груп із виховання цінностей адаптивного стилю лідерства); 3) створення виховуючих ситуацій для апробації студентом училища культури і мистецтв різних лідерських стилів з позиції керівника художнього колективу (включення студентів училищ культури і мистецтв до різних видів соціальнокорисної та культурно-мистецької діяльності з позиції лідера з подальшою апробацією різних стилів лідерства).

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв»** показано реалізацію методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, представлено результати проведеного експерименту щодо визначення ефективності методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва є комплексом процедур, способів досягнення планованого результату та оперує інструментарієм усіх компонентів виховного процесу (цільовий, методологічний, змістовий, операційно-діяльнісний, результативний та контрольний-корекційний). В основі змісту методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва три групи цінностей: професійні та естетичні цінності, цінності творчої діяльності; лідерські цінності; моральні та патріотичні цінності. Методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв включала реалізацію виокремлених нами педагогічних умов та передбачала такі етапи: 1) пропедевтичний (підготовчий); 2) орієнтації студентів на відповідні ідеали і цінності; 3) діялісно-рефлексивний. Забезпечення першої педагогічної умови на пропедевтичному етапі реалізації операційно-діялісного компоненту методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв здійснювалася шляхом: проведення для педагогічних працівників семінарів-нарад, щомісячних зборів кураторів, тренінгів з теорії і методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів; розповсюдження відповідних методичних посібників; розміщення на електронних ресурсах навчальних та методичних матеріалів щодо виховання адаптивного стилю лідерства студентів. У той же час куратори, вихователі груп зі студентами на організаційно-виховних годинах проводили бесіди, дискусії, тренінги, в ході яких студенти засвоювали знання про існуючі стилі лідерської поведінки, дізнавалися про адаптивний стиль лідерства, засвоювали прийоми самовиховання адаптивного стилю лідерства, у студентів актуалізувалися мотиви високих досягнень (за допомогою методів змагання, стимулювання та заохочення, методу прикладу лідерської поведінки). Так, в експериментальних

групах проводились тематичні-виховні години, бесіди-поради «Як раціонально вчитися та досягати успіху в обраній діяльності, завоювати авторитет та визнання серед колег». Робота із студентами експериментальних груп передбачала індивідуалізацію та диференціацію. З метою отримання інформації про студентів, адміністрація і куратори проводили анкетування «Відкрий і пізнай самого себе». Проводились кураторські і класні години на теми: «Культура поведінки та моральні норми в побуті студентів»; «Ким бути: лідером чи аутсайдером?»; «Чи знаю я закон»; «Мої моральні принципи – відповідальність за свої учинки та колег». Викладачами циклових комісій училищ в експериментальних групах проводилися бесіди зі студентами у гуртожитках на різноманітні теми: «Організація самостійної роботи, самовиховання адаптивного стилю лідерства», «Питання дотримання здорового способу життя як запоруки успішної самореалізації», «Шкідливий вплив алкоголю та тютюну на організм». В експериментальних групах зі студентами проводився тренінг «Розвиток лідерських якостей». У процесі реалізації завдань тренінгу студенти: розглянули психологічні основи лідерства; ознайомилися із сутністю лідерства; шляхом мозкового штурму визначили основні лідерські якості; оволодівали способами формування персонального іміджу та маніфестації лідерської позиції. Формуванню впевненості, сміливості, самостійності, цілеспрямованості, наполегливості сприяла вправа «Досвідчений вовк», «Візуалізація мети». Під час проходження педагогічної практики студенти філософського факультету Одеського національного університету імені І.І.Мечникова, для студентів експериментальних груп проводили лекції та семінарські заняття з дисципліни «Лідерологія», «Основи філософських знань», виховні години на теми: «Соціологія релігії: лідерство у церковному русі, релігії та духовному житті», «Культурна діяльність І.Мазепи», тренінги з тайм-менеджменту та інше.

На другому етапі реалізації операційно-діяльнісного компоненту методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва забезпечувався перегляд зі студентами, з наступним їх обговоренням, аналізом, художніх і документальних фільмів про лідерів, героїв національної історії, культурних діячів, композиторів, меценатів («Брати. Остання сповідь», «Іван Сила», «Молитва за Гетьмана Мазепу», «Незламна», «Нескорений», «Плем'я», «Пропала грамота», «Поводир», «Помаранчеве небо», «Тарас Бульба», «Українська рапсодія», «Мій тато композитор», «Обрані часом», «Дворянин Микола Лисенко», «Віктор Косенко. Життя і творчість», «Десять кращих композиторів», «Композитор Богдан Янівський (фільм-реквієм)», «Одержимість», «Якутовичі», «Бойчук і бойчукізм», «Брати нарбути» та інші), пропагувались національно-патріотичні і культурні цінності (тематичні вечори, творчі вечори, тематично спрямовані концерти, виставки образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва), здійснювався вплив на студента за допомогою художнього образу з використанням засобів мистецтва (поезія про творчість і багатство національної культури, літературні твори «Сліпий музикант» (В.Г.Короленка), художні фільми («У бій ідуть лише „старі“»). Куратори, вихователі забезпечували супровід процесу конструювання

виховного ідеалу студентів, зразка керівника, лідера художнього творчого колективу. Студентам читався спецкурс «Лідерство у культурному і мистецькому житті».

На третьому етапі – діяльнісно-рефлексивному – впроваджувалась третя педагогічна умова, студенти залучались до різних видів діяльності з позиції керівника художнього колективу та апробували різні стилі лідерства, залучались до виконання громадських доручень та діяльності органів студентського самоврядування, клубів за інтересами, гуртків, художніх і мистецьких студій. Студенти училищ культури і мистецтва допомагали почергово концертмейстерам, головам предметних комісій, керівникам хорів та мистецьких студій, директору та його заступникам в плануванні та організації діяльності їх колективів, проведенні концертів, творчих вечорів. Крім того, студенти, під час практичного навчання, фрагментарно включались в управлінську роботу провідних колективів регіону.

Аналіз результатів експериментальної роботи з перевірки ефективності розробленої методики виховання адаптивного стилю лідерства свідчить, що в експериментальних групах відбулися суттєві зміни за всіма показниками, а в контрольних групах зміни незначні. Найбільшу позитивну динаміку зафіксовано у студентів експериментальних груп за когнітивним (+47,14% високого рівня) та емоційно-ціннісним критеріями (+28,09% високого рівня). Високий рівень вихованості адаптивного стилю лідерства студентів у контрольних групах змінився на 1,17%, в експериментальних зріс на 17,62%, низький рівень у контрольних групах змінився на 6,64%, а в експериментальних зменшився на 32,86%. За допомогою методів математичної статистики (критерій X^2) доведено, що обґрунтована та реалізована методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв виявилася ефективною.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні узагальнено теоретичні напрацювання щодо проблеми виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв та обґрунтовано авторський підхід до розв'язання цього актуального питання. Це виявляється: у визначенні сутності адаптивного стилю лідерства та експериментальній перевірці методики його виховання у студентів училищ культури і мистецтв; виокремленні та доведенні ефективності педагогічних умов реалізації методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. Отримані результати засвідчили ефективність вирішення поставлених завдань та дозволяють сформулювати такі висновки:

1. На основі ретроспективного аналізу наукової літератури встановлено, що людство завжди цікавилось провідними постатями та намагалось зрозуміти сутність феномену лідерства, виділити лідерські якості, віднайти найбільш оптимальний стиль лідерства, та способи його виховання. Виявлено, що проблема виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв спеціально не розроблялась.

Розкрито сутність поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв», як інтегративне особистісне утворення, що включає мотив високих досягнень, сильну волю, знання у галузі лідерології, фахові знання, інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності, комунікативні і організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної персони, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективної реалізації групових завдань.

2. Обґрунтовано методологічні підходи виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, зокрема: системний; синергетичний; ситуативний; акмеологічний; аксіологічний; антропологічний; культурологічний; цивілізаційний; особистісно-діяльнісний.

3. Виокремлено рівні (високий, середній, низький), критерії (мотиваційно-вольовий, когнітивний, емоційно-ціннісний, діялісно-рефлексивний) та показники сформованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. Результати констатувального етапу експерименту свідчать, що у 7,3% студентів училищ культури і мистецтва зафіксовано високий рівень сформованості адаптивного стилю лідерства; в 50,64% – середній рівень, а в 42,06% низький рівень.

4. Узагальнено зарубіжний та національний досвід виховання окремих складових адаптивного стилю лідерства особистості який свідчить, що питанням виховання лідерських якостей студентів, формуванню мотивів високих досягнень, вмінь управляти процесами, людьми змінами, правильно планувати свій час, будувати команду та згуртовувати послідовників, приділяється значна увага, як на міжнародному, національному, так і на рівні окремо взятого закладу освіти в галузі культури і мистецтв. Проте, така робота носить безсистемний характер.

5. Розроблено, обґрунтовано та експериментально перевірено методику виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв у змісті якої три групи цінностей: професійні та естетичні цінності; цінності творчої діяльності; лідерські цінності; моральні та патріотичні цінності. Методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва характеризується системністю, алгоритмічністю, діагностичністю, передбачає забезпечення виділених і обґрунтованих нами педагогічних умов, реалізується у три етапи: 1) пропедевтичний; 2) орієнтації студентів на відповідні ідеали і цінності; 3) діялісно-рефлексивний.

Аналіз результатів експериментальної перевірки методики свідчить, що в експериментальних групах відбулися суттєві зміни за всіма показниками, а в контрольних групах зміни незначні. За допомогою методів математичної статистики (критерій X^2) доведено, що обґрунтована та реалізована методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва виявилася ефективною.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання: мотивація викладачів та наставників до системної, цілеспрямованої роботи з виховання адаптивного

стилю лідерства студентів училищ; активізація органів студентського самоврядування у системі виховної роботи закладів вищої освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Бортнікова О.В. Сутність і структура поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. Київ.: Міленіум, 2017. Вип. 267. С. 246-252.

2. Бортнікова О.В. Методологічні підходи виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»*. Київ.: Міленіум, 2017. Вип. 277. С. 18-26.

3. Бортнікова О.В. Ретроспективний аналіз філософських, психологічних, економічних і педагогічних ідей виховання адаптивного стилю лідерства особистості. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки: зб.наук.пр / за ред. проф. тетяни Степанової*. - Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2017. № 4(59). С. 254-264.

4. Бортнікова О.В. Педагогічні умови виховання адаптивного стилю лідерства у студентів училищ культури і мистецтв. *Педагогічний альманах : збірник наукових праць / редкол. В.В.Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2018. Вип. 37. С.141-147.*

5. Бортнікова О.В. Методика діагностики вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. Київ, 2018. Вип. 279. С. 31-39.

6. Бортнікова О.В. Методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI(63), Issue: 153, 2018. p. 20-24.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Бортнікова О.В. Соціальна потреба виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами: матеріали III Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-методичної конференції. (Херсон, 05 грудня 2017 р.)*. Херсон, 2017. С. 6-9.

8. Bortnikova O. V. Methodology of upbringing of adaptive style of leadership of students of schools of culture and art. *Actual Problems of Science and Education APSE – 2018 Held in Budapest on 28th of January 2018*. [Електронний ресурс]. –

<http://scaspee.com/all-materials/actual-problems-of-science-and-education-apse-2018>

– Назва з екрану

9. Бортнікова О.В. Емоційний інтелект особистості лідера. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації*: матеріали XXXVI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. (Переяслав-Хмельницький, 30 травня 2018 р.). Переяслав-Хмельницький, 2018. Вип. 36. С.179-180.

10. Бортнікова О.В. Духовні якості у структурі адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. *Наукова школа академіка І.А.Зязюна у працях його соратників та учнів*: матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції. (Харків, 23-24 травня 2018 р.). Харків, 2018. С. 304-307.

11. Бортнікова О. В. Аналіз лідерських якостей Василя Стуса за допомогою біографічного методу. *Збірник наукових праць докторантів, аспірантів, молодих учених і студентів Всеукраїнської науково-практичної конференції: «Актуальні проблеми сучасної науки і наукових досліджень»*, (Вінниця, 14-16 квітня 2018р.). Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 8 (11). С.159-160.

12. Бортнікова О.В. Узагальнення національного досвіду виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв *Інноваційний розвиток: освіта та наука XXI століття [текст]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 19 червня 2018 року у м. Київ: зб. наук. праць «ЛОГОΣ»*. Обухів: Друкарня ФОП Гуляєва В.М., 2018. Т.6. С. 50-54.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

13. Методика роботи наставника академічної групи з виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв / Укладач О.В. Бортнікова. К.: «ЦП «Компринт», 2016. 51 с.

14. Ніколаєнко С. М., Шинкарук В.Д., Рудень Д.М., Бортнікова О.В. та ін. Програма виховання студента: «Фахівець, громадянин, патріот»: навч.-метод. посіб (перероблений і доповнений). Київ: «ЦП Компринт», 2016. 76 с.

АНОТАЦІЇ

Бортнікова О. В. Виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.07 «Теорія і методика виховання». – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, Сєверодонецьк, 2019.

Дисертацію присвячено актуальній темі виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Визначено сутність поняття «адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтв», що розуміється як інтегративне особистісне

утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст» училища культури і мистецтв, включає мотив високих досягнень, сильну волю, знання у галузі лідерології, фахові знання, інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності, комунікативні й організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної персони, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективною реалізації групових завдань.

Узагальнено зарубіжний і національний досвід виховання адаптивного стилю лідерства студентів, на основі валідних критеріїв і показників розроблено авторську методику діагностики рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Представлено розроблено методику виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, що є комплексом процедур, способів досягнення планованого результату, передбачає оперування інструментарієм усіх компонентів виховного процесу, базується на акмеологічному, аксіологічному, антропологічному, культурологічному, особистісно-діяльнісному, синергетичному, системному, цивілізаційному підходах, характеризується алгоритмічністю, діагностичністю, оптимальністю і практичністю.

У роботі виокремлено та обґрунтовано педагогічні умови реалізації методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, а саме: 1) формування готовності суб'єктів освітнього процесу училищ культури і мистецтв до виховання у студентів адаптивного стилю лідерства; 2) наповнення виховних заходів, програм навчальних дисциплін українознавчим, національно-культурним і патріотичним змістом, що підкреслює визначальну роль лідера у державотворчому і культуро творчому процесах; 3) створення виховуючих ситуацій для апробації студентом училища культури і мистецтв різних лідерських стилів з позиції керівника художнього колективу.

Ключові слова: виховання, стиль лідерства, адаптивний стиль лідерства, студенти училищ культури і мистецтв, педагогічні умови виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, методологічні підходи виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Бортникова О. В. Воспитание адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на получение научной степени кандидата педагогических наук за специальностью 13.00.07 «Теория и методика воспитания». – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля, Северодонецк, 2019.

Диссертация посвящена актуальной теме воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств.

Определена сущность понятия «адаптивный стиль лидерства студентов училищ культуры и искусств», понимаемого как интегративное личностное образование будущего специалиста образовательного уровня «младший специалист» училища культуры и искусств, включает мотив высоких достижений, сильную волю, знания в области лидерологии, профессиональные знания, интериоризованные общечеловеческие, национальные и эстетические ценности, сформированные коммуникативные и организаторские навыки, развитую креативность, способность к манифестации престижа собственной персоны, применению адекватных ситуации способов управленческого воздействия на художественный коллектив, его сплочения с целью эффективной реализации групповых задач.

Обобщен зарубежный и национальный опыт воспитания адаптивного стиля лидерства студентов, на основе валидных критериев и показателей разработана авторская методика диагностики уровня воспитанности адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств.

Представлена разработанная методика воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств, как комплекс процедур, способов достижения планируемого результата, что предполагает оперирование инструментарием всех компонентов воспитательного процесса, базируется на акмеологическом, аксиологическом, антропологическом, культурологическом, личностно-деятельностном, синергетическом, системном, цивилизационном подходах, характеризуется алгоритмичностью, диагностичностью, оптимальностью и практичностью.

В работе выделены и обоснованы педагогические условия реализации методики воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств, а именно: 1) формирование готовности субъектов образовательного процесса училищ культуры и искусств к воспитанию у студентов адаптивного стиля лидерства; 2) наполнение воспитательных мероприятий, программ учебных дисциплин украиноведческим, национально-культурным и патриотическим содержанием, подчеркивающим определяющую роль лидера в государстве и культуре творческих процессах; 3) создание воспитывающих ситуаций для апробации студентом училища культуры и искусств различных лидерских стилей с позиции руководителя художественного коллектива.

Ключевые слова: воспитание, стиль лидерства, адаптивный стиль лидерства, студенты училищ культуры и искусств, педагогические условия воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств, методологические подходы воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств.

Bortnikova O. V. Education of adaptive leadership style of students of culture and arts schools. – Qualifying scientific paper as manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of candidate of pedagogical sciences (doctor of philosophy) in the specialty 13.00.07 – «Theory and methods of education» – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, 2019.

The dissertation is devoted to the actual theme of education of adaptive leadership style of students of culture and arts schools. The essence of the notion of “adaptive leadership style of students of culture and arts schools”, understood as integrative personal formation of a future specialist of the educational level “junior specialist” of culture and arts school, which includes the motive of high achievements, strong will, knowledge in the field of leadership, professional knowledge, internalized universal, national, and aesthetic values, communication and organizational skills, developed creativity, the ability to manifest prestige of one’s personality, the use of adequate situation of the ways of managerial impact on the artistic team, its rallying the purpose of effective implementation of group tasks has been defined.

The foreign and national experience of educating an adaptive leadership style of students is summarized; the author’s methodology for diagnosing the level of education of an adaptive leadership style of students of culture and arts schools on the basis of valid criteria and indicators is developed.

The methodology for developing an adaptive leadership style of students of culture and arts schools as a set of procedures and ways to achieve the intended result is presented. It involves tools’ operating all components of the educational process, based on acmeological, axiological, anthropological, cultural, personal, activity, synergistic, systemic, situational civilizational approaches, characterized by algorithmic, diagnostics, optimality and practicality.

The work highlights and justifies the pedagogical conditions for the implementation of the methodology for educating an adaptive leadership style of students of culture and the arts schools, namely: 1) formation of the readiness of the subjects of the educational process in culture and arts schools to develop an adaptive leadership style of students; 2) filling of educational activities, programs of academic disciplines with Ukrainian, national, cultural, and patriotic content, emphasizing the decisive role of the leader in the state and cultural-creative processes; 3) creation of educating situations for various leadership styles approbation of culture and arts school student’s as an artistic team leader.

Keywords: education, leadership style, adaptive leadership style, students of schools of culture and arts, pedagogical conditions of education of adaptive leadership style of students of schools of culture and arts, methodological approaches of education of adaptive leadership style of students of schools of culture and arts.